

Det levande världsarvet

Karlskrona
KARLSKRONA

BESÖKSCENTRUM
FÖR VÄRLDSARVET

BESÖKSCENTRUM FÖR ÖRLOGSSTADEN KARLSKRONA

Världsarvet Örlogsstaden Karlskrona är ett fantastiskt världsarv i sin komplexitet. Det kräver ett besökscentrum som kan ge ett tydligt sammanhang åt Örlogsstaden Karlskrona och som lyckas slussa besökaren ut i de olika delarna av världsarvet.

Tillsammans med Karlskrona kommun inledde Karlskrona stadsförsamling år 2008 en diskussion om Trefaldighetskyrkan, en av världsarvets unika byggnader. Skulle det vara möjligt att låta kyrkan få dubbla funktioner? Den första funktionen skulle vara att fortsätta fungera som ett kyrkorum. Den andra funktionen skulle vara som värd för ett besökscentrum för världsarvet Örlogsstaden Karlskrona.

Under år 2009 har arkitekt Caroline Olsson tagit fram förslag för hur ett besökscentrum för världsarvet Örlogsstaden Karlskrona skulle kunna gestaltas i Trefaldighetskyrkan. Förslaget är ett koncept, som utgår ifrån den ursprungliga stadsplanen och dess tydliga barockinslag i form av strålgator. Den triangulära formen, som strålgatorna bildar i stadsplanen, har plockats upp i en tredimensionell prismaform som präglar utställningen i besökscentrumet.

Karlskrona Stadsförsamling och Karlskrona kommun tror på idén om en kyrka med dubbla funktioner som en stor möjlighet. I samverkan med Länsstyrelsen, Statens Fastighetsverk och Fortifikationsverket görs därför försöket att utveckla ett besökscentrum för världsarvet Örlogsstaden Karlskrona i Trefaldighetskyrkan med början år 2009. Detta är ett gyllene tillfälle att lyfta fram ett av världsarvets mest fantastiska rum – och samtidigt kräver en förändringsprocess som denna en stor lyhörddhet inför besökare och brukare av kyrkorummet

Den 27:e juni 2009 öppnas kyrkan för första gången för allmänheten såsom kyrka, såsom en av världsarvets mest unika och kulturhistoriskt värdefulla byggnader, och såsom navet för världsarvet i form av ett besökscentrum för Örlogsstaden Karlskrona.

Lena Johansson

VÄRLDSARVSKOORDINATOR
KULTURFÖRVALTNINGEN KARLSKRONA KOMMUN

STADSPANEN

Stadsplanen är nyckeln till förståelsen av världsarvet Örlogsstaden Karlskrona. Den är förutsättningen för utnämningen, både genom stadsplanens konsekventa genomförande och för att den i stora avseenden fortfarande är intakt. Därmed blir de ursprungliga tankarna kring stadsplaneringen synliga också i det nutida Karlskrona.

Världsarvsnomineringen

”Karlskrona är ett utomordentligt väl bevarat exempel på en planerad europeisk örlogsstad, som influerats av äldre anläggningar i andra länder. Karlskrona har i sin tur tjänat som förebild för efterföljande städer med liknande uppgifter. Örlogsbaser spelade en viktig roll under de århundraden när storleken på ett lands flottstyrka var en avgörande faktor i europeisk realpolitik och Karlskrona är den bäst bevarade och mest kompletta av dem som finns kvar.”

Så löd motiveringen till utnämningen av Örlogsstaden Karlskrona till världsarv som skedde i december 1998. Utnämningen föregicks av ett stort och flerårigt arbete för att förbereda ansökan om att bli ett av objekten på Unescos lista över särskilt värdefulla och unika kultur- och naturarv. Örlogsstaden Karlskrona blev det 560:e objektet att föras upp på denna lista.

Kort historik

När Karl XI planerade en ny örlogsbas för Sverige valde kungen att förlägga den till Trossö främst för att vattnet i denna del av Östersjön var isfritt under större delar av året än vattnen kring huvudstaden Stockholm. Dessutom var läget strategiskt med tanke på de landområden kring Östersjön som förvärvats till det svenska riket, bl a i nuvarande Tyskland, Lettland och Polen. År 1680 grundade Karl XI därför Karlskrona på Trossö.

Anläggningen planerades som en helhet där delarna hängde samman: yttre och inre befästningar, hamnar och skeppsvarv samt en civil stad med handel, livsmedelsförsörjning och den administrativa verksamheten.

Förebilder för örlogsbasen i Karlskrona tycks ha varit flottbaserna Chatham i sydöstra England, som anlades 1547, och Rochefort på franska västkusten, som anlades 1666, samt arsenalen i Venedig. Stadsplaneringen präglas av det barocka stilidealet samt de militära behoven. Gatorna är breda, byggnaderna är monumentala. Rutnätsplanen och de stora torgen tyder också på en påverkan från de klassiska idealen.

Karlskronas storhetstid inföll då Gustav III övertog makten på 1770-talet. Den militära balansen i Östersjön förändrades under första hälften av 1700-talet. Ryssland hade nått fram till Finska viken där staden Sankt Petersburg med flottbasen Kronstadt anlades. Som motdrag hade svenskarna anlagt befästningen Sveaborg utanför Helsingfors. Ett helt nytt synsätt på skeppsbyggeri och underhåll av fartyg introducerades nu, bl a byggdes den första stora torrdocan på Sveaborg.

År 1782 fick skeppsvarvet i Karlskrona en ny varvschef i Fredric Henric af Chapman. Därmed inleddes en ny epok. Hans uppdrag blev att skapa en helt ny flotta inför de krig som Gustav III planerade. Som varvschef i Karlskrona omorganiserade och effektiviserade af Chapman tillverkningen av örlogsskeppen. Under en tid av ungefär tre år serietillverkades bland annat 10 linje- och 10 fregattskepp – tidigare hade det tagit ett år att bygga ett enda skepp. Ny överamiral i Karlskrona 1784 blev Carl August Ehrensvärd, som tillsammans med af Chapman skapade flera imponerande byggnader inom örlogsbasen – byggnader som idag utgör ryggraden i världsarvet.

Världsarvet Örlogsstaden Karlskrona består av befästningar, örlogsvarv och örlogshamn, den militära och civila staden samt anläggningar i omgivningen som har haft betydelse för örlogsbasens försörjning.

VIKTIGA MILJÖER I VÄRLDSARVET:

- Stadsplan och äldre bebyggelse på Trossö samt Björkholmen
- Stumholmen
- Örlogsvarvet och örlogshamnen
- Befästningarna Kungsholms fort, Drottningkärs kastell, Kurrholmen, Godnatt, Koholmen, Ljungskär och Mjölneholmen
- Skärva herrgård
- Lyckeby kronokvarn med dammen och stenbron

TROSSÖ

Vid planläggningen av den nya staden och dess befästningar samarbetade Erik Dahlbergh med Nicodemus Tessin d ä och Carl Magnus Stuart. Den första stadsplanen färdigställdes av C M Stuart och stadfästes år 1683 men ersattes av en ny år 1694. Planens centrala axel går från norr till söder, längs de båda Kungsgatorna, över Stortorget och Amiralitetstorget ner till Högvakten, gränsande till örlogsbasen. Norra delen av Trossö utgjordes av den civila staden, södra delen av ön upptogs av örlogshamnen och –varvet, och denna indelning i en civil och en militär del av staden finns fortfarande idag.

1 Fredrikskyrkan, stadsförsamlingens kyrka, ritades som en basilika med latinsk korsplan av Nicodemus Tessin d y på 1690-talet. Förebild för fasaden var Santa Trinità dei Monti i Rom. Fredrikskyrkan började byggas år 1720 och invigdes år 1744.

Kyrkans nuvarande namn syftar på kung Fredrik I.

2 "Vattenborgen." Karlskrona led stor brist på tjänligt färskvatten, och dricksvatten fick hämtas från Lyckeby, Nättraby och Ronneby i specialbyggda skutor ända fram till år 1863 då vattenreservoaren på Stortorget stod klar.

3 Heliga Trefaldighets kyrka. Det fanns många tyska borgare som flyttade till den nya staden, och deras församling ledd av Hans Wachtmeister fick tillstånd att bygga en kyrka. Nicodemus Tessin d y ritade en centralkyrka som började byggas år 1697 och invigdes år 1709 utan att vara färdigbyggd. Kallas i folkmun Tyska kyrkan.

4 Rådhuset uppfördes vid Stortorget enligt den ursprungliga stadsplanen, men först efter stadsbranden 1790. Portiken, som finns i originalritningarna, tillkom först 1905.

5 "Grevagården" från 1705, var greve Hans Wachtmeisters privatpalats, byggt i karolinsk stil. Grevagården med barockträdgård är till stora delar bevarad och inrymmer Blekinge museum.

6 Slutningsmuren. I 1683 års befästningsplan planerades en befästningsring med ett stort antal bastioner förenade av raka murverk. Tid och pengar räckte dock inte till, i 1694 års plan fanns istället en slutningsmur som skiljde hamnen och varvet från den civila staden. Av de sex planerade bastionerna återstår idag Bastion Aurora. Under 1800-talet började Slutningsmuren rivas, och idag finns de återstående murresterna i kvarteren norr om Varvsgatan.

7 Skeppsgossekasernen Anckarstierna från 1870-talet, uppförd som kasern och skollokal för skeppsgossekåren, användes fram till 1939.

8 Amiralitetsklockstapeln, belägen i Amiralitetsparken, byggdes omkring år

1699 och angav tiden för arbetet inom örlogsbasen. Stapeln fick sin nuvarande yttre utformning år 1856. Först år 1909 började klockstapeln att användas till kyrkoringning av Amiralitetskyrkan.

9 Bataljon af Trolle är den enda nu aktiva bataljonen. Den tillkom organisatoriskt år 1955. Byggnaderna är äldre och innehåller staber, skolor och övningsanläggningar samt verkstäder och kasernerna Najaden och Jarramas.

10 Amiralitetskyrkan fanns med i den första stads- och befästningsplanen år 1683. Erik Dahlbergh tros ha ritat kyrkan - en centralkyrka i trä som rymde cirka 4 000 personer. Kyrkan var ett hastigt uppfört provisorium för amiralitetsförsamlingen och invigdes år 1685. Den fick namnet Ulrica

Pia efter Karl XI:s drottning Ulrica Eleonora. Utanför kyrkan står den kända fattigbössan "Rosenbom".

11 Bastion Aurora planerades i 1683 års stadsplan som en av ett flertal bastioner i en befästningsring runt Trossö. Planerna ändrades dock pga brist på tid och finanser. Idag återstår endast Bastion Aurora. Bastionen stod färdig omkring 1704. Den är försedd med ett täckt galleri med skyttegluggar samt en karnap med klocktorn på det norra hörnet.

12 Bataljon Sparre. Kvarteret Sparre började återbebyggas efter den stora stadsbranden 1790. Idag finns i huvudsak fyra byggnadskomplex kring den stora kaserngården. De hade tidigare funktioner som kasern respektive kansli och exercishus, samt kokhus, badhus och tvätthus.

50

1

48

27

43

ÖRLOGSVARVET OCH ÖRLOGSHAMNEN

Örlogsvarvet flyttades från Vämö till Trossös södra sida år 1684. Här uppfördes befästningar och byggnadsverk, med kompletterande anläggningar på Lindholmen, Söderstjärna och Stumholmen. Fortfarande idag är verksamheten levande, med varvsverksamhet på det västra varvsområdet och marinbasens verksamhet på det östra området.

13 Högvakten i nyklassicistisk stil har ett dominerande läge som fond till Amiralitetsslätten. Den är den enda av Örlogsbasens äldre byggnader som vänder sig mot den civila staden. Den uppfördes åren 1821–26. Genom högvakten passerade man in till varvsområdet och här fanns även ett corps de garde.

14 Inventariet nr 1 uppfördes under 1780-talet efter ritningar av af

Chapman och C A Ehrensvärd. Här förvarades segel, tågvirke och lösa inventarier efter det att skeppen hade avriggats inför vintern.

15 Mönster- och modellsalsbyggnaden uppfördes vid mitten av 1780-talet efter af Chapmans ritningar. Enligt ett kungligt beslut 1752 skulle en modellkammare inrättas vid amiralitetet för förvaring av modeller av alla skepp och konstruktioner som byggdes vid örlogsvarvet. Modellsalen ligger på övervåningen, på bottenvåningen mönstrades manskap.

16 Materialförråd I och III byggdes i början av 1780-talet. I dessa lokaler tillämpades den löpande bandprincip för skeppsbyggnation som infördes av af Chapman.

17 Chapmanporten ligger som en teaterkuliss mellan Materialförråd I och III. Den restes efter Chapmans ritningar under 1780-talet och ledde till varvschefens boställe. Redan år 1838 byggdes den om i empirestil.

18 Chapmanbostället Det herrgårdsliknande Chapmanbostället vid "Gröna gången" uppfördes år 1781–82 för af Chapman, som bodde där fram till sin

död 1808. Huvudbyggnaden var sedan ämbetsbostad för varvscheferna fram till 1961 och numera för örlogsbasens chef.

19 Bildhuggareverkstaden fick sin nuvarande utformning under 1780-talet, då den blev arbetslokal för den nyutnämnda amiralitetsbildhuggaren Johan Törnström.

20 Kölhalningsbroarna och Gamla skeppsbädden är belägna nära passagen till Lindholmen. De tillhör varvets äldsta delar och anlades redan 1685–86. Vid kölhalningen krängdes fartygen kraftigt, och partier under vattenlinjen blev därmed åtkomliga för underhåll.

21 Hokvinden var ursprungligen en av flera inhägnader ("häckar") för lagring av skeppsvirke i sjön. Den användes fram till senare delen av 1700-talet då man övergick till att lagra virket på land. Hokvinden användes senare för förvaring av mindre båtar och fick då sitt tak.

Västra varvsområdet

22 Varvsmuren. I och med att Femfingerdockan byggdes utvidgades

28

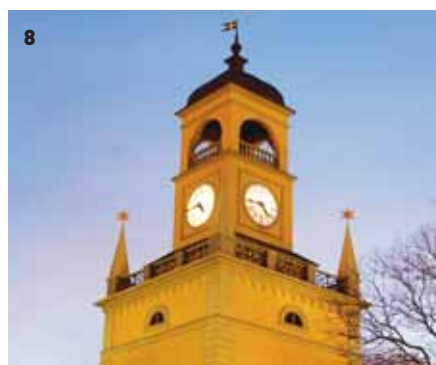
28

49

8

skeppsvarvet västerut. De nya områdena avgränsades från den civila staden, först med träplank, sedan med det bastanta murverk vi ser idag.

23 Femfingerdockan byggdes åren 1758-1856 och har sitt namn efter de fem dockornas placering. I Karlskrona påbörjades år 1757 planeringen av en gigantisk sjöarsenal och dockanläggning. Den skulle rymma 31 torrdockor placerade i solfjäderform, av de planerade dockorna byggdes endast fem, dvs Femfingerdockan.

24 Gamla mastkranen började byggas år 1803 och betjänade Femfingerdockan. Den är 42 meter hög och byggd i tegel. Själva kranhuvudet är av trä och klätt med koppar. Här mastades skeppen av innan de lades upp i dockorna.

Lindholmen och Söderstjärna

25 Corps de Garde Vaktbyggnad

26 Polhemsdockan byggdes åren 1717-1724. Skeppsdockan väckte internationell uppmärksamhet för sin storlek, placeringen insprängd i berget och den

avancerade konstruktionen. Eftersom Östersjön saknar tidvatten tvingades man här att använda handdrivna pumpar för att torrlägga bassängen.

27 Wasaskjulet restes år 1763 och gav plats för byggen av krigsskepp om upp till 70 kanoner. Under 1700-talet växte insikten att skrov och byggnadsmaterial behövde skyddas mot väder och vind under den långa byggnadstiden. Namnet kommer av linjeskeppet Wasa som byggdes här år 1778.

28 Repslagarbanan från 1690-talet är en av Karlskronas äldsta bevarade byggnader och Sveriges längsta träbyggnad. Här tillverkades alla typer av tågvirke för seglande örlogsfartyg, produktionen pågick till början av 1960-talet. Repslagarebanan har två våningar och är 300 meter lång, vilket krävdes för att slå den längsta trossen.

29 "Finska kyrkan". På Söderstjärna, tidigare en ö med broförbindelse till Lindholmen, uppfördes en tegelbyggnad för tjärbehandling av tågvirke. Den brandfarliga verksamheten förlades således på säkert avstånd från övriga byggnader.

STUMHOLMEN

Stumholmen fick redan i 1683 års befästningsplan rollen som produktions- och provianteringsområde med verkstäder och förråd. Området upplevs idag som en enda ö, eftersom utfyllnader har gjorts mellan Stumholmen, Laborarieholmen och Bastion Kungshall. Här finns militära byggnader från 1700-tal och fram till 1950-tal. Inför Bomässan 1993 gjordes en omfattande upprustning, och vissa byggnader blev flerbostadshus.

30 Ett "corps de garde" är en av de första byggnaderna som möter besökaren efter Stumholmsbron. Det är en av landets få bevarade vaktbyggnader från 1700-talet.

31 Slup- och barkasskjulet är en av Karlskronas märkligaste byggnader. Den uppfördes vid 1780-talets mitt för vinterförvaring av flottans mindre båtar. Husets fascinerande takkonstruktion är sammansatt av tio sadeltak som korsar varandra.

32 Marinmuseum är en del av Statens

Maritima Museer och invigdes i de vackra lokalerna på Stumholmen år 1997.

33 Desinfektionshuset, sjukhuspaviljongen och kokhuset ligger på den tidigare avskilda Laborarieholmen. Efter fälttåget mot Ryssland åren 1788–90 förde flottan med sig "fältsjukan" hem till staden. Omkring 10 000 invånare dog. En provisorisk sjukhusinrättning på Laborarieholmen blev senare ett av Sveriges första kolera- och epidemisjukhus.

34 Kronobageriet byggdes under 1730-talet i tre våningar. Här bakades hårda "knaks" för sjöresorna och mjuk "ankarstock" för folket i land. Mjölskutorna med rågmjöl från Lyckeby kronokvarn lade till precis intill bageriet. På 1990-talet inreddes Kronobageriet till flerbostadshus.

35 Kronohäktet byggdes åren 1910–11 som ett cellfängelse av så kallad philadelphia-modell.

36 Beklädnadsverkstaden byggdes 1921 och inrymde Marinens centrala beklädnadsverkstad, som blev en förebild för liknande industrier i övriga Europa. Den är ett exempel på 1920-talets industriarkitektur med tydliga klassicistiska drag och innehåller numera bostadslägenheter.

37 Båtsmanskasernen byggdes år 1847 som logement för cirka 500 indelta båtsmän. Interiört skulle byggnaden ge känslan av ett riktigt fartyg.

38 Tunnebodsmagasinet uppfördes år 1718 för lagring av de enorma mängder provianttunnor som Flottan hade behov av. Här inryms idag Centrala ledningen för Kustbevakningen.

39 Flyghangarerna - hangarerna nr 3 och nr 4 uppfördes 1926 och 1929. De är de sista bevarade trähangarerna i landet. Marinens sjöflygplan var förlagda till Stumholmen under åren 1914–1949.

40 Bastion Kungshall och **41 Kungshallsmagasinet**. Bastion Kungshalls läge fastställdes i 1683 års befästningsplan, och bastionen uppfördes strax därefter. Den fungerade som befästning under ett sekel. Åren 1787–92 byggdes upp på bastionen ett lakegodsmagasin och det stora Kungshallsmagasinet med slakteri och magasinering av saltat kött och specerier. Salutkanonerna på bastionen ingår i ett av Sveriges tre fasta batterier där nationella hyllningssaluter avfyras.

47

42

5

31

OMLANDET

Anläggandet av Karlskrona påverkade också stadens omgivning. Den nya staden och Amiralitetet behövde stora mängder livsmedel, trävaror, tjära och järn. Särskilt under uppbyggnaden av örlogsvarvet och i krigstider var efterfrågan stor på varor från omlandet.

42 Skärva Herrgård är en av det svenska 1700-talets mest särpräglade arkitektoniska skapelser. Herrgården uppfördes under åren 1785–86 som lantboställe för varvsamiralen Fredric Henric af Chapman. af Chapman själv ritade anläggningen i samarbete med generalamiral Carl August Ehrensvärd. Herrgården omgärdas av en vacker engelsk park med ett tempelliknande lusthus från början av 1790-talet.

43 Lyckeby kronokvarn Vid det närbelägna Lyckeby fanns de vattenfall som staden saknade. År 1721 ersattes två äldre kvarnar där av en ny större anläggning, Lyckeby kronokvarn, som malde mjöl till bageriet på Stumholmen. På 1710-talet uppfördes vid Lyckebyåns nedersta fall ett dammbygge och ett vattenverk. Mellan dammen och kronokvarnen uppfördes på 1780-talet en stenbro över ån.

BEFÄSTNINGAR

En serie befästningar byggdes från tiden för örlogsbasens tillkomst och framåt, dels på Trossö och intilliggande öar, dels i havet vid de yttre, västra och östra rederna.

Inre befästningar

44 Ljungskär Krutmagasin från 1700-talet

45 Mjölneholmen Krut- och försvarstornet på Mjölneholmen byggdes år 1727 delvis för att hindra en angripare att ta sig över isen i ett anfall mot staden.

46 Koholmen Krut- och våghus från 1700-talet.

47 God natt och **48 Kurrholmen** Befästningstornen Godnatt och Kurrholmen uppfördes under åren 1857–63. De är de sista exemplen på kärntorn, en fästningstyp som sedan medeltiden förekommit i Sverige och övriga Europa. Redan under byggtiden blev de omoderna, murverket var för klen för modernt artilleri.

Yttre befästningar

49 Drottningkärs kastell uppfördes i huvudsak under 1600-talets sista årtionden och ses som en av den svenska fortifikationsens främsta skapelser, ett komplett och välbevarat försvarsverk från stormaktstiden.

50 Kungsholms fort fullbordades under loppet av 100 år. Fortet omfattar en mängd byggnadsverk, t ex donjonen i tre våningar med flankerande torn. Hamnen är en av de mer säregna miljöerna i Karlskronas fästningsverk. På Kungsholmen ligger också en botaniskt intressant park med exotiska växter.

Trefaldighetskyrkan

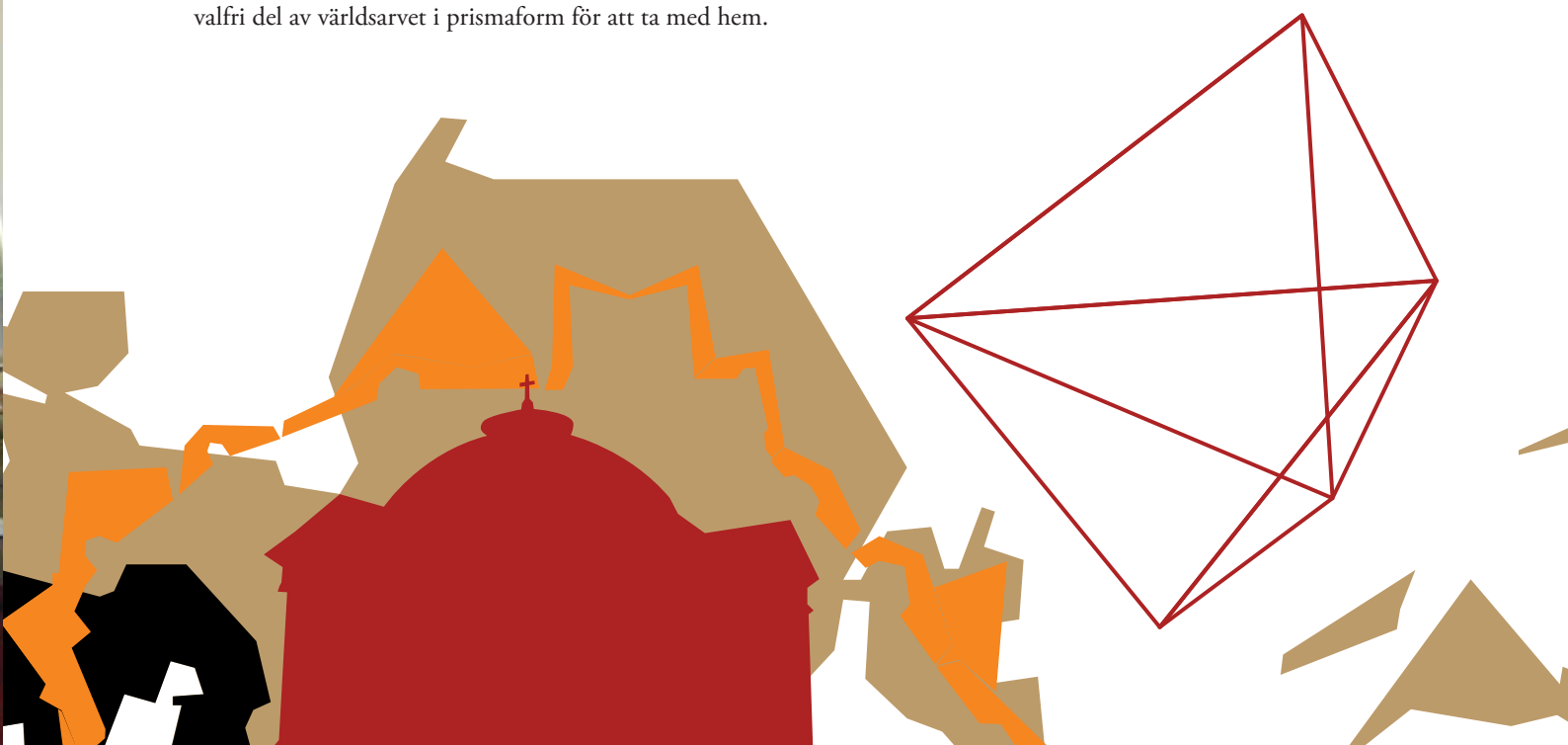
Trefaldighetskyrkan började byggas år 1697 på initiativ från Hans Wachtmeister, som grundade Karlskronas tyska församling. Nicodemus Tessin d y, den svenska barockens främsta företrädare, ritade ett förslag i form av en centralkyrka där altaret var placerat i söder. Församlingen ville hellre se en mer traditionell kyrka, med altaret i öster som brukligt, men Wachtmeister genomdrev Tessin d y:s förslag hos kungen.

Trots att den kungliga familjen och de tyska församlingarna runtom i riket donerade medel tog det 50 år att färdigställa kyrkan. Vid kyrkans invigning 26 juni år 1709 var taket täckt med segelduk, och det var först år 1750 som den ursprungliga höga barockkupolen hade täckts med koppar.

År 1790 drabbades Karlskrona av en brand, som förstörde stora delar av staden. Skadorna på Trefaldighetskyrkan var stora: kupol, klockstapel, klockor och samtliga inventarier förstördes. Det som återstod var de svartbrända murarna och familjen Wachtmeisters gravkor. Arkitekt Olof Tempelman fick i uppdrag att inventera skadorna på kyrkan och föreslå åtgärder. Tempelman ritade nu en betydligt lägre kupol, med tydlig inspiration från Pantheon enligt tidens nyklassicistiska ideal. Pantheons kassettk i betong motsvaras i Tempelmans tappning av ett innertak i trä som målades i trompe l'oeil-teknik av bildhuggare Johan Törnström med son. Kyrkan återinvigdes år 1802 med namnet Fredrica Dorothea Wilhelmina efter Gustav IV Adolfs drottning. År 1846 upphörde Karlskronas tyska församling och blev en del av Karlskrona stadsförsamling. I folkmun kallas kyrkan fortfarande Tyska kyrkan.

År 2008 påbörjades en omfattande upprustning av Trefaldighetskyrkan. Renoveringen fortsätter i etapper under år 2009 och 2010, och därför omgärdas kyrkan tidvis av byggnadsställningar. Under år 2008 byttes det gamla koppartaket ut, och Karlskrona stads siluett fick ett nytt utseende - med en blank kopparkupol istället för den äldre, ärgade kupolens matta gröna färg. De förändringar som kyrkan nu genomgår syns både i dess yttre och dess inre.

Från år 2009 finns vid huvudentrén en ramp, som gör kyrkan tillgänglig i högre utsträckning. Inuti kyrkan har delarna som presenterar världsarvet placerats utmed kyrkans öst-västliga axel. I rummet som byggts upp i en prismatisk form i östra korsarmen visas ett bildspel som introducerar världsarvets olika delar. Under kupolen, i kyrkans mitt, ges en översikt av världsarvet där ett antal av besöksmålen lyfts fram som informationsprismor – en möjlighet att känna på världsarvet! I den västra korsarmen finns en studiodel där besökaren kan klippa ut och vika valfri del av världsarvet i prismaform för att ta med hem.

I samarbetet kring världsarvet Örlogsstaden Karlskrona deltar organisationer och aktörer som Karlskrona kommun, Länsstyrelsen Blekinge län, Statens Fastighetsverk, Fortifikationsverket, Karlskrona Stadsförsamling, Marinbasen, Marinmuseum, Blekinge Museum, Region Blekinge, Kockums/ThyssenKrupp och, inte minst, ideella föreningar.

Foto: Charlotta Bäckström (s 11)
Joakim Johansson (s 1, 7, 8, 9, 10)
Mats Kockum (s 1, 7, 8, 9, 10)

Illustrationer: Stadsplanen från 1683 (s 2), Krigsarkivet. Kartan (s 4-5) är en bearbetning av illustration av Carina Friskopp

Text: Lena Johansson samt bearbetat material från världsarvsansökan för Örlogsstaden Karlskrona

Grafisk formgivning: Ravnbö design
Tryckeri: Printfabriken

Besökscentrum för Örlogsstaden Karlskrona har möjliggjorts genom ovanstående samverkan samt erhållna medel från Region Blekinge, Föreningen Gamla Carlskrona och enskilda sponsorer.